

Ministers of Ukraine “About approval of the Concept of national security providing in the financial sphere” from August, 15th, 2012, [Electronic resource], Access mode: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80> / (Title from the screen).

УДК 351: 316.343.654

*Дегтяр А. О., д.держ.упр., проф., ХДАК,
Соболь Р. Г., к.держ.упр., доц., ХарPI НАДУ*

ПРАВОВА СПРЯМОВАНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

У статті проаналізована нормативно-правова база у сфері страхування, виявлені негативні і позитивні риси впливу держави на розвиток страхового ринку в Україні, з'ясовано основні підходи до їх вдосконалення.

Ключові слова: *ринок страхування, страхове законодавство, страхові брокери, проблеми ринку страхування.*

In the article a normatively legal base is analysed in the field of insurance, found out the negative and positive lines of influence of the state on insurance market development in Ukraine, the basic going is found out near their perfection.

Key words: *insurance market, insurance law, state regulation of insurance.*

Постановка проблеми. У будь-якому суспільстві страхування, будучи соціальною закономірністю, вимагає правового закріплення та державного регулювання. Страхові системи різних держав не функціонують відокремлено одна від одної, вони перебувають у постійному взаємозв'язку та розвитку. Проникнення капіталу з-за кордону та поява страховиків з іноземним капіталом в національній страховій системі тісно пов'язані з розвитком світової економіки та міжнародними процесами інтеграції.

Державне регулювання страхової діяльності являє собою створення державою рамкових умов для функціонування страхового ринку, у межах якого його суб'єкти вільні в прийнятті рішень. Організація страхування і підходи до регулювання державного порядку й умов страхових відносин можуть суттєво різнитися залежно від країн, соціальної значимості ризику, що приймається на страхування, кількості потенційних потерпілих, ціни страхування та інших факторів.

Але разом з тим мета регулювання в розвинутих країнах світу одна – забезпечити формування ефективної державної політики та системи регу-

лювання у страховій галузі.

В умовах функціонування ринкової економіки, основу якої становить господарська (підприємницька) діяльність з використанням різних форм власності, та механізму державного регулювання відносин у сфері економіки потреба суб'єктів господарської діяльності у захисті своїх майнових прав та охоронюваних законом інтересів від різноманітних ризиків зростає.

Інтерес у створенні адекватного розвиненим економічним відносинам ринку страхових послуг проявляють не тільки суб'єкти господарювання, а й держава, яка заінтересована у страховому захисті державного майна. Ці питання вирішуються шляхом впровадження в Україні перевірених світовою практикою форм і видів страхування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив держави на розвиток страхового ринку в Україні вивчали такі зарубіжні вчені та вітчизняні: Дж. Гі, Дж. Садлер, Р. Стефенсон, В. Бабенко, В. Базилевич, С. Осадець. У цих роботах належним чином пояснюється негативний вплив держави на розвиток страхового ринку в Україні, але недостатньо розглянуто позитивний вплив.

Постановка завдання. Головним завданням є огляд нормативно-правових документів, що регулюють правові відносини у сфері страхування, виявлення позитивного і негативного впливу держави на розвиток страхового ринку в Україні, розгляд підходів до вдосконалення нормативно-правової бази.

Виклад основного матеріалу. Регулююча функція держави в галузі страхування може виявлятися у різних формах: прийняття законодавчих актів, що регламентують страхування; встановлення видів обов'язкового страхування; проведення податкової політики; встановлення пільг страховим організаціям для стимулювання їх діяльності; створення особливого правового механізму, який забезпечує нагляд за функціонуванням страхових організацій.

До системи заходів державного регулювання належить: реєстрація страхових організацій; ліцензування діяльності страхових організацій; нагляд за діяльністю страховиків та їх об'єднань. Державний нагляд за страховою діяльністю в Україні здійснюють з метою дотримання вимог законодавства України про страхування, ефективного розвитку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків і захисту інтересів страхувальників.

Державний нагляд за страховою діяльністю на території України проводить Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг та його органи на місцях.

Основними завданнями Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг є:

- розроблення основних напрямів розвитку страхової діяльності і

посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні;

- проведення заходів щодо забезпечення розвитку страхової справи та здійснення державного нагляду за страховою діяльністю;
- регулювання в межах своїх повноважень взаємовідносин страховиків зі страхувальниками, а також страхових брокерів зі страхувальниками і страховиками;
- проведення роботи з удосконалення методів фінансової діяльності страховиків;
- участь у міжнародному співробітництві з питань страхування і посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг відповідно до покладених на неї завдань:

- веде єдиний державний реєстр страховиків (перестраховиків) та державний реєстр страхових брокерів;
- видає ліцензії страховикам на проведення страхової діяльності та проводить перевірки її відповідності виданій ліцензії;
- видає свідоцтва про введення страхових брокерів до державного реєстру страхових брокерів та проводить перевірки додержання ними законодавства про посередницьку діяльність у страхуванні та перестраховуванні і достовірності їхньої звітності;
- проводить перевірки щодо правильності застосування страховиками законодавства про страхову діяльність і достовірності їхньої звітності;
- у межах своєї компетенції методично забезпечує роботу страховиків та страхових посередників;
- розробляє рекомендації для захисту фінансових інтересів страховиків, страхових посередників і страхувальників;
- узагальнює практику страхової діяльності і посередницької діяльності на страховому ринку, розробляє і подає у визначеному порядку пропозиції щодо розвитку і вдосконалення законодавства України щодо страхової діяльності і посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні;
- у межах своєї компетенції приймає нормативно-правові акти з питань страхової діяльності і посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні;
- проводить аналіз додержання законодавства об'єднаннями страховиків і страхових посередників;
- контролює платоспроможність страховиків відповідно до взятих ними страхових зобов'язань перед страхувальниками;
- забезпечує проведення дослідницько-методологічної роботи з питань страхової діяльності і посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні, підвищення ефективності державного страхового нагляду;
- визначає правила формування і розміщення страхових резервів,

а за погодженням із Державним комітетом статистики України — правила їх обліку та показники звітності;

- розробляє пропозиції щодо впровадження єдиних методологічних засад бухгалтерського обліку і звітності, а також форм статистичної звітності для страховиків і страхових посередників;

- аналізує стан і тенденції розвитку страхової діяльності і посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні;

- у визначеному законодавством порядку організовує і координує навчання, підготовку і перепідготовку кадрів та визначає кваліфікаційні вимоги до осіб, які провадять діяльність на страховому ринку, організовує наради, семінари, конференції з питань страхової діяльності;

- бере участь у міжнародному співробітництві у сфері страхування і посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні, вивчає, узагальнює, поширює світовий досвід, організовує виконання міжнародних договорів України з цих питань;

- роз'яснює порядок застосування законодавства про страхову діяльність і посередницьку діяльність у страхуванні та перестраховуванні, проводить через засоби масової інформації інформаційно-роз'яснювальну роботу з питань страхової діяльності і посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні;

- здійснює організаційно-методичне забезпечення проведення актуарних розрахунків;

- розглядає звернення громадян, підприємств, установ та організацій з питань, що належать до його компетенції;

- розробляє нормативні і методичні документи з питань страхової діяльності, що віднесена Законом України "Про страхування" до компетенції Уповноваженого органу;

- узагальнює практику страхової діяльності, розробляє пропозиції щодо розвитку і вдосконалення законодавства України про страхову діяльність;

- бере участь у проведенні заходів щодо підвищення кваліфікації кадрів для страхової діяльності;

- виконує інші функції, потрібні для виконання покладених на нього завдань [2].

Незважаючи на такий, с першого погляду, всеосяжний контроль, існує низка негативних факторів, які створює держава.

Застаріла нормативно-правова база значно гальмує розвиток страхового ринку і створює масу проблем юридичного характеру, сприяє розвитку злочинності в даній галузі економіки, а також тягне за собою ряд інших проблем.

Стаття 4 (Предмет договору страхування) розділу 1 (Загальні положення) Закону України про страхування [3] вимагає доповнень, так як в Україні існує страхування фінансових і специфічних ризиків, що не пропи-

сано в законі. Це доповнення важливе оскільки, виходячи зі структури страхових премій, даний вид страхування займає третє місце по популярності використання і друге місце відповідно структурі страхових виплат. Це може викликати проблеми юридичного характеру, так як фактично цей вид страхування ніяк не закріплений. Він згадується в статті 6, як один з численних видів добровільного страхування, однак в 4 статті не виділений як окрема група, хоча через деякою специфіки ризиків даної групи неправильно відносити його до особистого, майнового або страхування відповідальності.

А адже якщо не виділяти фінансові та специфічні ризики в окрему групу, то неможливо буде професійно підібрати правильну стратегію і програму розвитку даної галузі.

Стаття 2 (Страховики) того ж розділу Закону України про страхування [3] свідчить, що предметом безпосередньої діяльності страховика може бути лише страхування, перестраховування і фінансова діяльність, пов'язана з формуванням, розміщенням страхових резервів та їх управлінням. Однак страховики також можуть консультувати людей щодо ризиків у тій чи іншій сфері, а також необхідно внести таке доповнення, як надання страховиками на певних умовах таких послуг як навчання, це допоможе студентам не тільки теоретично, але і практично вивчати страховий ринок, безпосередньо спостерігати за співробітниками компанії, краще розуміти специфіку даної роботи. Дана стаття не є відповідною рівню розвитку страхового ринку в Україні, вона обмежує сфери дії та впливу страхових компаній, перешкоджає їх співпраці з державою, адже за допомогою активної взаємодії цих двох структур можна вирішити проблему дефіциту кадрів.

Також недопрацьованим є і закон про пільгове оподаткування платежів, які сьогодні дозволяється відносити на валові витрати підприємств, тоді як, наприклад, особисте страхування повинно оплачуватися ними з прибутку. Це викликає низку економічних злочинів, тому що багато фірм використовують страхування як спосіб ухилення від податків і збагачення. За даними голови Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг за приблизними оцінками ємність тіньового бізнесу на основі страхування складає близько 400 млн. дол. на рік. Ця проблема потребує негайного вирішення засобами більш жорсткого контролю над страховою діяльністю, і, можливо, слід ввести обмеження на «пільгове» оподаткування платежів по майновому страхуванню, з метою скорочення можливості використання даного виду страхування для укриття від податків. А відповідно це зажадає внесення змін до чинного законодавства [1].

Найбільш істотною проблемою є те, що через недостатній контроль з боку держави та недосконалість чинного законодавства починають здійснюватися економічні злочини, як з боку страховика, так і з боку страхувальника. У нашому законодавстві термін «страхове шахрайство»

відсутній зовсім, так про які ж заходи контролю та запобігання відносно таких злочинів з боку держави можна говорити, якщо з юридичної точки зору в нашій країні не існує даного явища як такого. Зазвичай використовуються загальні положення кримінального кодексу України, статті 190 Шахрайство, однак це неправильно, оскільки шахрайство в страховому бізнесі значно відрізняється від звичайного, є більш специфічним, тому й законодавство повинно бути відповідним [4].

Наприклад, у законодавстві щодо злочину проти страховика повинно бути зазначено, що страхувальник може здійснювати як протиправні дії, внаслідок яких настане страховий випадок, так і бездіяльність (страхувальник не заводить розповсюдженню пожежі, не повідомить страховику про фактори підвищеного ризику). Також, якщо шахрай завдав шкоди страховій компанії, яка скористалася послугами перестраховування, (тобто відповідно до договору перестраховування, страховик, приймаючи на страхування ризику, частину відповідальності по ним передає на узгоджених умовах іншим страховикам (перестраховикам); (перестраховування дозволяє страховій компанії приймати ризику клієнтів, які були б занадто великі для одного страховика; перестраховування називають також «вторинним» страхуванням або страхуванням страховиків) то потерпілими повинні визнаватися обидві страхові компанії [6].

Однак злочини можуть здійснюватися не тільки страхувальником, але і страховиком. Страховик може внести в договір пункти, які фактично страхувальник виконати не зможе. Наприклад, в страховий договір включається такий пункт: страхувальник зобов'язаний одразу після аварії пройти огляд і представити страховику довідку про те, що в його крові на момент скоєння ДТП алкоголю не виявлено. У більшості випадків водій в критичній ситуації просто забуває про цю умову, але адже огляд повинен відбутися не більше ніж через чотири години після ДТП, то фактично страховик може не виплачувати компенсацію. Також дану процедуру призначає уповноважений співробітник Державтоінспекції в передбачених законом випадках. В результаті ДТП, згідно зі статтею 1.8 інструкції про перевірку водіїв на сп'яніння на Україні [5], усі учасники піддаються медичному огляду виключно, якщо загинули або були травмовані люди.

Або, наприклад, в договір включається пункт про те, що страхувальник відразу після ДТП повинен подзвонити і повідомити про даний факт в страхову компанію. Популярним є також визнання інформації, яку надав страхувальник недійсною. Наприклад, страхувальник вказав своє фактичне місце проживання, а не адресу, вказану в прописці. Така неточність більшістю компаній розцінюється, як можливість відмовити у виплаті. Ще одним способом обману клієнта є включення в самому кінці договору дрібним шрифтом пункту «Страхувальник ознайомлений з правилами страхування даної фірми», проте дані правила компанія до договору не докладає, і найчастіше громадянин і зовсім їх не бачив. Якщо ж страхувальник все ж

просить надати дані правила, то отримує відповідь, що це загальні правила, які в одному і тому ж вигляді діють у всіх страхових фірмах та узгоджені з законодавством України. А потім, посилаючись на правила страхування, вони можуть відмовити у виплаті. Таким чином страхувальник не отримує виплати на цілком офіційній підставі, але внесення змін до законодавства та посилення контролю допоможе вирішити цю проблему.

Страхові злочини досить різноманітні і завдають шкоди не тільки економіці, а й престижу страхового бізнесу, звідси випливає і наступна проблема – недовіри громадян до ринку страхування.

Висновки. Отже, законодавство України дозволяє здійснення багатьох операцій у сфері страхування, а також контролює відносини між усіма особами, що беруть участь в операціях страхування. Але існує багато недоліків у законодавстві, які гальмують розвиток страхового ринку в Україні. Наприклад: Стаття 4 (Предмет договору страхування) розділу 1 (Загальні положення) Закону України про страхування, Стаття 2 (Страховики) того ж розділу Закону України про страхування, Закон про пільгове оподаткування платежів. У деяких випадках необхідні нормативно-правові акти відсутні зовсім. Наприклад стаття Страхове шахрайство, стаття Страхування в кіберпросторі, стаття, яка буде регулювати зміст страхових договорів. Таким чином, усі ці проблеми повинні бути вирішені у найближчий час задля успішного розвитку страхового ринку в Україні.

Список використаних джерел

1. Гутко Л. М. Страховий ринок України: стан, проблеми розвитку та шляхи їх вирішення / Л. М. Гутко // Економіка. Фінанси. Право. – 2006. – № 7. – С. 1–23.
2. Ермасов С. В. Страхування / С. В. Ермасов, Н. Б. Ермасова // Юрайт, 2009. – С. 36–40.
3. Закон України «Про страхування» (від 18.10.2011) // Урядовий кур'єр. – 2011. – С. 1–25.
4. Залетов О. М. Державна політика на страховому ринку України / О. М. Залетов // Фінанси України. – 2001. – № 11. – С. 119–126.
5. Постанова «Про затвердження Порядку направлення водіїв транспортних засобів для проведення огляду з метою виявлення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, і проведення такого огляду» // Урядовий кур'єр. – 2008. – С. 3–4.
6. Свириденко А. А. Стан та перспективи розвитку страхового ринку в Україні / А. А. Свириденко // Фінанси України. – 2005. – № 4. – С. 145–147.